

Hættur í náttúru Íslands og viðvaranir til ferðamanna

Náttúra Íslands er víða stórbrotin og ekki hættulaus. Jafnan kemur fjöldi erlendra ferðamanna til landsins til að skoða þessa einstöku náttúru og eru þeir misjafnlega vel undir það búnir. Almennt hafa þessir ferðamenn einhverjar en þó oft óljósar hugmyndir um viðsjála náttúru og veðurfar á landinu. Íslendingar þekkja oftast hætturarnar í sínu nánasta umhverfi en mikilvægt er að ferðamenn geti almennt brugðist við óvæntum atburðum af völdum náttúruaflanna. Upplýsingar þurfa því að vera aðgengilegar bæði um veður og náttúrufar.

Upplýsingaskylda stjórnvalda

Nokkur umræða hefur verið um upplýsingaskyldu stjórnvalda til ferðamanna um hættur í náttúru Íslands. Líta má á að grunnur að stefnumótun stjórnvalda komi fram í þingsályktun um ferðamál sem samþykkt var í maí 2005 á Alþingi og byggir á sérstakri ferðamálaáætlun 2006-2015. Þar kemur m.a. fram að ferðamönnum sem ferðast um Ísland verði gert ljóst að þeir beri fulla ábyrgð á eigin gjörðum og beri að fylgja leiðbeiningum sem þeir fá eða eru settar fram á viðkomustöðum þeirra. Erfitt getur verið að vara við öllum hættum sem á vegi okkar verða og ekki eru allir á eitt sáttir um viðvörunarskilti við hvert fótímal, sem auðveldlega geta misst marks. Víðátta, upprunalegt landslag og lítil afmörkun ferðamannastaða hér á landi hefur vakið athygli erlendra ferðamanna og á sér nokkurra sérstöðu.

Öryggismál þurfa að vera í lagi og ferðamenn sem vilja upplifa íslenska náttúru í sinni upprunalegu mynd án takmarkanna og girðinga verða að sýna aðgát. Víða hafa því verið sett upp viðvörunarskilti sem vara ferðamenn við sérstökum hættum. Við fossa, hveru, kletta og ár er ferðamönnum bent á að sýna varúð. Þrátt fyrir þennan viðbúnað verða slys. Íslenskir leiðsögumenn vara farþega sína við hættum sem kunna að verða á vegi þeirra og margítreka það í ferðum sínum. Það dugir þó ekki alltaf til. Ferðamenn koma í auknum mæli á eigin vegum til landsins og margir gera sér ekki grein fyrir þeim hættum sem eru víðs vegar um landið.

Margvíslegt kynningarstarf

Ferðamálastofa hefur gert átak í kynningu á Íslandi og við hverju megi búast í íslenskri náttúru. Þessar upplýsingar eru aðgengilegar á algengustu tungumálum bæði

í prentuðu formi og á netinu. Í ferðamálaáætlun 2006-2015 kemur m.a. fram að stefna beri að bættum merkingum í samgöngukerfinu og þær verði á fleiri tungumálum en íslensku sem verður að teljast mjög brýnt. Lögreglan hefur unnið markvisst að umferðaröryggismálum og jafnframt hefur Umferðastofa, Vegagerðin, Umhverfisstofnun og Slysavarnafélagið Landsbjörg kynnt erlendum ferðamönnum akstur á Íslandi með séreinkenni íslenskra vega í huga. Í því skyni voru gefnir út bæklingar og myndbönd á algengum tungumálum til þess að hvetja ferðamenn til aðgæslu í umferðinni. Þá hefur Vegagerðin einnig sett upp fræðsluskilti, upplýsinga- og söguskilti, sem benda vegfarendum m.a. á athyglisverða áningarstaði, útsýnisstaði og stikaðar leiðir. Nokkur þessara skilta eru á erlendum tungumálum. Auk þess er hægt að nálgast upplýsingar um veður og færð í textavarpi, á netinu og í sjálfvirkum síma (1777).

Eitt af markmiðum Almannavarna er að upplýsa almenning um hættur í þjóðfélaginu, hvernig eigi að varast þær og draga úr afleiðingum þeirra. Víðtækt samstarf er við þá sem hafa það sameiginlega markmið að tryggja öryggi almennings og er það gert m.a. með öflun upplýsinga ásamt vöktun, greiningu og mati á hættu. Stór þáttur í starfinu er endurskoðun og gerð viðbragðs- og neyðaráætlana í samráði við lögreglustjóra og almannavarnanefndir.

Viðbragðsáætlanir vegna hugsanlegra eldgosa

Gerð hefur verið umfangsmikil viðbragðs- og rýmingaráætlun á vegum almannavarnadeildar RLS og heimamanna í Rangárvalla- og Vestur-Skaftafellssýslu vegna hugsanlegs eldgoss í Kötlu í Mýrdalsjökli. Æfingin Bergrisinn var skipulögð árið 2006 til að láta reyna á áreiðanleika viðbragðsáætlunarinnar og voru þá æfð viðbrögð í báðum sýslunum við slíku eldgosi. Heimamenn tóku virkan þátt í æfingunni sem tókst með ágætum. Gefnir voru út bæklingar fyrir íbúana um viðbrögð vegna eldgoss í Mýrdalsjökli og var þeim dreift inn á öll heimili á hugsanlegu hættusvæði. Einnig var gert myndband um Kötlu og Kötluvá sem sýnt hefur verið í sjónvarpi og dreift á bókasöfn, gististaði og víðar. Í framhaldi af æfingunni kom upp umræða um hvort ekki þyrfti að upplýsa ferðamenn á svæðinu rétt eins og heimamenn. Nauðsynlegt væri að koma upplýsingum til ferðamanna, sérstaklega inn á hálendinu, um viðbrögð við þeim hættum sem geta fylgt slíku eldgosi. Í áður nefndri þingsályktun sem samþykkt var á Alþingi 2005 er fjallað um að við gerð

almannavarnaáætlana sé tryggt að upplýsingar um hættur og viðbrögð ná til fólks á ferð um landið.

Almannavarnir, lögreglan, Neyðarlínan og Ferðamálastofa hafa unnið að því að koma upp kerfi til að koma neyðarupplýsingum til ferðamanna s.s. við náttúruhamfarir. Þar er notast m.a. við gagnabanka Ferðamálastofu sem er með tengiliði og tengileiðir vítt og breitt um landið.

Mýrdalsjökull. Mynd Rögnvaldur Ólafsson © 2006

Á vegum almannavarnadeildar ríkislögreglustjórans og í samvinnu við almannavarnanefnd Rangárvalla- og Vestur Skaftafellssýslu hafa verið gefnir út upplýsingabæklingar um þær hættur sem geta fylgt eldsumbrotum í Mýrdalsjökli og viðbrögð við þeim. Bæklingarnir eru hugsaðir fyrir ferðamenn og aðra vegfarendur sem eru á ferð í nágrenni Mýrdalsjökuls. Bæklingarnir eru gefnir út á sex tungumálum, íslensku, ensku, þýsku, frönsku, dönsku og spænsku. Þeim verður dreift á ferðamannastaði á Suðurlandi og er einnig hægt að nálgast þá hjá almannavarnadeild RLS og á vef almannavarna undir liðnum útgefið efni.

Upplýsingar um eldgos í Kötlu og búnaður í fjallaskála

Veggspjöld með upplýsingum um eldgos í Kötlu á ofangreindum tungumálum verða sett upp í nokkrum fjallaskálum og upplýsingamiðstöðvum ferðamanna á svæðinu, svo og nokkur upplýsingaskilti á fjölfarnar gönguleiðir í nágrenni jökulsins. Upplýsingakort á skiltum og í bæklingunum sýna þekkta farvegi jökulhlaupa um

Mýrdalssand, Sólheimasand og Markarfljótsaura, útbreiðslu hlaupanna, lokun vega og flóttaleiðir af hálendinu verði eldsumbrot í Mýrdalsjökli.

Yfir sumarmánuðina er fyrirhugað að hafa neyðarflugelda og hljóðbombur í nokkrum fjallaskálum á hugsanlegu hættusvæði sem hægt verður að nota til að vara ferðamenn við ef eldgos verður í Kötlu. Björgunarsveitarmenn munu kenna skálavörðum meðhöndlun búnaðarins og koma honum fyrir á öruggan hátt í skálunum. Einnig munu þeir sjá um viðhald og endurnýjun flugeldanna. Í sumar verður byrjað að setja búnaðinn upp í fyrstu skálunum.

Ýmsar hættur samfara eldgosi undir jökli

Katla er eldstöð undir Mýrdalsjökli sem hefur gosið 1-2 sinnum á öld og fylgir jafnan bæði gjóskufall og jökulhlaup þessum gosum. Hættur sem fylgja eldgosi undir jökli geta auk jökulhlaups verið eldingar, gjóskufall og eittraðar lofttegundir. Þá geta leynst hættur við ísjaka sem verða eftir í farvegi jökulhlaupa.

Vísindamenn hafa vaktað Kötlu undanfarin ár og er net mælitækja umhverfis eldstöðina. Vel er því fylgst með minnstu hreyfingum í jöklinum. Þegar vitað er að eldgos er hafið í Kötlu munu Almannavarnir virkja neyðarskipulag sitt og koma boðum til skálavarða í fjallaskálum og helstu ferðamannastaða í nágrenni Mýrdalsjökuls.

Áhersla er lögð á að eldgos gefi ekki tilefni til að forðast ferðalög um svæðið, heldur ættu ferðamenn að njóta þeirrar náttúrufegurðar og landslags sem eldur og ís hafa mótað í eldgosum fyrri tíma. Hins vegar þurfa ferðamenn á svæðinu að vita hvernig þeir eiga að bregðast við eldgosi, sérstaklega þegar jökulhlaup og aðrar hættur geta fylgt gosinu.

Það er því nauðsynlegt að fræða vegfarendur um þessar hættur án þess að hræða þá. Stjórnvöld verða að leita allra leiða til að upplýsa og fræða almenning um mögulegar hættur í umhverfinu. En ekki síður verða ferðamenn á Íslandi að vera meðvitaðir um þær hættur sem geta leynst í okkar stórbrotnu náttúru og gera sér far um að kynna sér hvernig bregðast skuli við þeim.

Því ber að umgangast landið af virðingu og varúð.

13. júlí 2007

Guðrún Jóhannesdóttir, umhverfis- og félagsfræðingur

Verkefnastjóri hjá almannavarnadeild ríkislögreglustjórans